

szet és az irodalom társadalomtörténete Bp. 1969. 30.) Az olvasó költők, Delille és Gessner művei valóban egyaránt elérnek Csokonaihoz, a lengyel Trembeckihez és a román Janachita Văcărescuhoz, akiknél a rokokó is — éppúgy, mint a többi stílusirány — más jegyekkel keverten jelentkezik. Érzésünk szerint a biedermeierben is több eleme él tovább, mint a klasszicizmusnak, melyet a szerző említ.

Mindezek azonban a viták körébe tartoznak, ahol Baróti Dezső érvekkel, tudományos apparátussal fejti ki meggyőződését. Csiszolt, elegáns esszéstílusú a legbonyolultabb problémákat is érdekessé tudja tenni, a távoli korok világát, a szaktudomány vitás kérdéseit is közel hozza olvasóihoz.

MEZEI MÁRTA

Bán Imre: Irodalomelméleti kézikönyvek Magyarországon a XVI—XVIII. században. Budapest, 1971. Akadémiai Kiadó 109. (Irodalomtörténeti Füzetek 72.)

Bán Imre az első kutató, aki rendszeresen kezdett foglalkozni a magyarországi poétikák és retorikák történetével. Alighanem E. R. Curtius *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter* c. könyvének legértékesebb részei adták munkájához az első impulzust, amelyről ő írt alapos bírálatot az Irodalomtörténeti Közlemények 1954. évfolyamának vita-rovatában. A régi magyar irodalom, valamint a poétikák és a retorikák közötti nyílvánvaló összefüggés gondolatát és a kapcsolat felkutatásának szükségességét ugyancsak ő hozta szóba először 1962-ben, a budapesti Összehasonlító Irodalomtörténeti Konferencián tartott előadásában (Acta Litteraria V. 373—79). Ez irányú munkásságának első terméke 1964-ben jelent meg Hányoki Losonczy István először 1769-ben kiadott poétikájáról (Studia Litteraria II. Debrecen, 29—42). A cikkben nemcsak a tankönyvet elemezte részletesen, hanem a költői gyakorlatra tett hatását is megkereste, és rámutatott, hogy a műben „a késői magyar barokk költészet egyik elméleti támaszát láthatjuk” (Gyöngyösi János, Édes Gergely, Mátyási József).

A poétikát és a retorikát kiválóan ismerő szerző legújabb dolgozatában az elmélet és a praxis összefüggésének feltárásáról lemondott, s mintegy másra bízva már e feladatot, a legfontosabbaknak ítélte latin kézikönyvek szakszerű ismertetésére szorítkozott. Munkáját a legnagyobb elismeréssel fogadhatja a magyar, s ha külföldre kijutna, még a kinti irodalomelmé-

leti kutatás is. Itthon megadja (sőt a példák bizonyítják, már meg is adta) a lehetőséget az elmélet és a gyakorlat összevetésére. A határokon kívül azért forgathatják könyvét nagy haszonnal, mert nyugaton a XVI—XVII. század folyamán megírták a nemzeti nyelvű poétikákat és retorikákat (az irodalomelméleti kutatás szinte ezekkel foglalkozik), de beható vizsgálatuk meggyőzően bizonyította, hogy történetük összefüggően és hézagatlanul nem írható meg, mert a latin tankönyvek hatása jó ideig befolyásolta még a tanok fejlődését. (Németországban pl. a XVII. század végéig.)

Bán Imre ismertetései pontosak, szakszerűek, lelkiismeretesek. Amit a tartalmi leíráshoz hozzáad, a kézikönyvek reneszánsz és — még gyakrabban — barokk vonásainak kiemelése: helyes szempont, amely lehetőséget ad a teória és a költői praxis fejlődésében esetleg fellelhető fáziseltolódások majdani kimutatására. A könyv egy-két hiányossága a vállalkozás úttörő voltával függ össze. A szerző nem végezhetette el minden esetben a külföldi források és a magyar tankönyvek összehasonlítását; legtöbbször persze azért, mert a mintául vett művek nincsenek meg Magyarországon, de a kutatás mai helyzetében is olyan „első segélynek” nevezhető feldolgozásra volt szükség, mint amelyet Bán Imre írt meg kiválóan. Már a könyv használóinak számára kell hangsúlyozni nyomtatékosan Bán Imre ama mindenben helytálló tételét, hogy a „Magyarországon kiadott retorikai-poétikai kézikönyvek színvonala nem kiemelkedő, legtöbbszűket szűk gyakorlati célkitűzés jellemzi, a magasabb rendű teoretikus tudatosság rendszeresen hiányzik belőlük, s jórészt csak a XVII. század utolsó harmadában kezdenek megjelenni azok a külföldi minták nyomán haladó kompendiumok, amelyek tágabb kitekintésre, a korszerű irodalmi ízlésre nyújtanak példát”. Nem árt figyelembe venni ezt annak, aki nem a verselgető vagy történeti tárgyú, legtöbbször mégis egyházi használatra szánt prózai művekkel foglalkozik, hanem a valóban nagy írakkal, Balassival vagy Zrínyivel, kiknek poétikája nem a hazai középiskolás, olykor jócskán elavult kézikönyveken, hanem a valóban korszerű műveken, nem a gimnáziumi szinten tengődő kompendiumokon, hanem legalábbis egyetemi szintű álló teóriákon alapul.

TARNAI ANDOR